

OPERA BUFFA. Gaetano Donizetti «Don Pasquale» Estonia uuslavastus on fantaasiavaene, isikupäratu, hillitsetud, meeldejäamatu ja mitte eriti meelelahutuslik.

Naeruväärinastatud vanadusnõtrus

ARVUSTUS
ALVAR LOOG
toimetaja

Gaetano Donizetti
«Don Pasquale»

Dirigent Arvo Volmer

Lavastaja Giorgio Bongiovanni

Dekoratsiooni- ja kostüümikunstnik
Maria Carla Ricotti

Valguskunstnik Claudio De Pace

Osades: Priit Volmer, Pavlo Balakin,
Mirjam Mesak, Kristel Pärtna, Tamar
Nugis, Aare Saal, Nico Darmanin,
Mehis Tiits jt

Esietendus Rahvusooperis Estonia
25. septembril

Pole vist ühtegi teist suurt ja elujõulist kunstijänki, mis oleks niivõrd kinni ühes möödunud ajajärgus, kui seda on ooper, mis elab veel tänaselgi päeval peaaegu täielikult 19. sajandil sündinud teoste sümboliseerimisest kapitalist. Ja see tänane päev, lubage meenutada, asub 21. sajandi esimese veerandi lõpus.

Meie ooperiteatrite repertuaaripoliitikat ja ooperikülalastajate maitse-eelistusi vaadates võib järeldada, et ooper saavutas žanrina 19. sajandi suurte meistrite tööd oma täiuse, ammenas oma sisemise potentsiaali, sai justkui lõplikult valmis. Koguni niivõrd, et hiljem loodud ooperiteosed mõjuvad sellel foonil justkui post-ajaloolistena - kutsutama külalistena, kes jõudsid peole alles siis, kui laua ääres olid kõik kohad juba võetud.

Meie ooperimajadesse pole asja ei moodsatel (Strauss, Berg, Šostakovič, Britten jt) ega nüüdisaegsetel klassikutel (Glass, Adams, Saariaho, Adès jne), kuid üle-eelmise sajandi tippheiloojate tippteosed, mis on üksnes kinnistanud oma staatust žanri aegumatu visiidikaartidena, käivad üle lava samasuguse regulaarsuse ning vääramatusega nagu ühistranspordile üle suurlinna keskvaljaku.

Viimane kümnend on kujunenud Eesti ooperiskeenel üllatuslikult eelkõige Gaetano Donizetti (1797–1848) retrospektiiviks. Vanemuises esietendusid «Maria Stuarda» (2011) ja «Lucia di Lammermoor» (2016), tuleva aasta märtsis jõuab samas lavale «Linda di Chamounix». Estonia tõi lavastusena viimati välja «Armujooji» (2014), kontsertettekandes ka «Poliuto» (2009) ja «Anna Bolena» (2016). Pärnu ooperipäevade publik sai 2016. aastal näha ja kuulda Donizetti loominguilise pärandi marginaalisse kuuluvat muusikadraamat «Peeter I». Reedel esietendus Estonias

«Don Pasquale». Kaheksa teostosinkonna aastaga – pole paha!

Vanamoodsuse võlu ja val

Moodne ooper elab suurtel lavadel mitte niivõrd uute teostena, mille muusikaline ja sõnaline dramaturgia vastab ajastuväärilisele abstraktsel ideaalile, vaid lavastusliku režiini tüübina, katsetena kalata vana veini uutesse lähkritesse. Traditsioonil, mis püüab vanu klassikastaatuse oopereid lavastuslikult ja lavastusdramaturgiliselt kaasaegselt tuunda, on tänaseks päris ajalugu.

Vormivõttest, mis mõjus veel

Gaetano Donizetti «Don Pasquale» uuslavastus Estonias. Priit Volmer ooperi nimiroolis.

FOTO: RÜNNO LAHESOO

veerand sajandit tagasi suhteliselt värske ning heas mõttes skandaalsena, on nüüdseks saanud turvaline valik, kommertslik kliše, avangardsuse ja modernsuse simulatsioon. Et seda tulemuslikult rakendada, on vaja mitte enam üksnes suuri mune, vaid ka maitset ja mõistust.

Kogu ärksam osa kultuurist on ühel või teisel moel ja määral võitlus klišeede vastu, püüda hoida nendega pikivahet. Praktikas tähendab see, et paljud loojad, kel pole soovi ja/või suutlikkust jõuda isikupärase väljenduslaadini, peavad paratamatult (ja sageli enesele teadvustamata) valida olemasolevate klišeede vahel.

Estonias «Don Pasquale» (1843) välja toonud Itaalia lavastusbrigaad on eelistanud 21. sajandi klišeedele 19. sajandi omi. Kallanud vana veini tagasi vanasse lähkrisse. See on kui just mitte hea lahendus (esteetikas pole või vähemalt ideaalis ei tohiks olla ühtegi a priori head lahendust), siis kindlasti väga aus lahendus.

Lavastaja Giorgio Bongiovanni pole pannud Donizetti ooperisse midagi, mida seal juba ei ole.

Ta on teinud sisuliselt üksnes näitejuhi tööd. Meie ajastul, kui ooperikunsti kontekstis räägitakse alates barokiajast pikalt valitsenud solisti-, dirigendi- ja/või heliloojaooperi asemel juba paar-kolm kümnendit

peamiselt lavastaja-, dramaturgi- ja kunstnikuoperist, mõjub selle lähemine ning selle praktiline tulemus lootusetult vanamoodsana. Aga kes ütles, et lootusetult vanamoodne ei või juba varsti olla uus ülimoodne?

Sellisel lähenemisel on mitu vaieldamatut voojust. Lavastuskeel, mis hoidub kontseptualismist ja provokatsioonist, teenib suuresti üksnes olemasolevat lugu ning teeb laval ruumi muusikale. See on turvaliselt lollikindel nii tegijate kui ka publiku seisukohast, kuna välistab vastavalt võimaluse, et tulemus

kaldub maitsetustesse ja/või jääb arusaamatuks.

Bongiovanni lavastus on pelgalt illustratiivne. Siin pole teist plaani, (enese)irooniast, *camp*-esteetikat vms. Ei midagi, mis püüaks originaaliga dialoogi astuda; ei midagi, mis püüaks originaali üle kirjutada; ei midagi, mis häiriks ja ärritaks. Kuid otsekui sama mündi teise poolena pole siin midagi, mis kas emotsionaalses, intellektuaalses ja/või esteetiliselt plaanis kuidagi puudutaks.

Mäng ühte väravasse

«Don Pasquale» Estonia uuslavastus on fantaasiavaene, isikupäratu, hillitsetud, meeldejäamatu ja kahjuks ka mitte eriti meelelahutuslik. Sellesse tulemusse on tugevalt panustanud nii lavastaja, dekoratsiooni- ja kostüümikunstnik kui ka valguskunstnik, kes kõik kolm on pärit Itaaliast, ning iseäranis lavastusdramaturg ja koreograaf, kes ei tule kuskilt, sest need polnud – kui uskuda kavalehelt loetud ning lavalt nähtud – üldse kaasatud.

«Don Pasquale» on dramaturgilises mõttes üsna kammerlik teos, kahele täispikale vaatusel pole siin piisavalt dramaturgilist sisu ning seega mõjub see kui väljavenitatud *intermezzo*. Siin pole karaktereid, üksnes tüübid (mis on kindlasti tagasikäik pärast Mozarti ja Rossini tippteoseid koomilise ooperi žanris). Mäng käib algusest lõpuni kahjuks vaid ühte väravasse.

«Don Pasquale» dramaturgiline konflikt põhineb arhetüüpilisel antagonismil, mida kohtame enamikus koomilistes ooperites ja ooperettes. Noor naine vs. vana mees. Rikkus, võim ja kiimalisus vs. vaesus ja siirad tunded. Ning seal vahepeal triksterist arst, apteeker, habemeajaja, koduõpetaja, kammerteener vms, kes aitab vaesed armastajad võidule rikka, mõjuka ja vana kosilase üle, pakkudes seeläbi publikule koos meelelahutusega ka moraalset rahuldust.

Giorgio Bongiovanni kirjutab kavalehel, et «Don Pasquale» on ooperina «ainulaadne oma mitmetähenduslikkuse ja topeltmängu poolest». Need on natuke

vaieldavad sõnad, aga kahju, et tema enda lavastus ei paku neile mingit katet. Bongiovanni kirjutatud kaassõna reedab, ent lavastus ei kinnita, et tema süda on vähemalt osaliselt teose nimitegelasega, kelle kulul ooperis läbi kahe vaatuse läbivalt ja küüniliselt nalja tehakse.

Tõepoolest, siin on teemat küll ja veel: kas vana hobune ei tohi enam kaeru tahta? Miks mõjub vana mehe puhul kokkuvõtteks inhumanusena ning iluarmastus ja lähedusevajadus kiimalisusena? Kuid publiku ette pole, nagu öeldud, jõudnud sellest empaatiast ja «mitmetähenduslikkusest» kahjuks peaaegu midagi. Või kui, siis üksnes lavanurka pörandale laotud kaktuse kollektiiv, mis peegeldab ja sümboliseerib justkui oma omaniku lüürilist melanhooliat, tema suurt, üksildast ja kurba hinge.

Farsss vajab särtsu ja hoogu

«Don Pasquale» Estonia uusversioon on üheplaaniline, detailitühi ja fantaasiavaene mitte üksnes lavastusdramaturgilises, vaid ka lavastuslikus ja visuaalses liinis. See algab lavakujundusest, mis on steriilne, staatiline ja värvitu, ega toeta mingil moel allikiteose sõnalise ja muusikalise dramaturgia mängulist põhihoiakut.

Läbi kahe vaatuse näeb publik 20. sajandi säästukujunduse «parimate» traditsioonide vaim loodud lobudikku, mis peaks oma tinglikkuses representeerima ühtaegu kahe maja välis- ja siseseinu ning välitreppi, sisetreppi ja aeda. Kogu see krempel on koos mõõbliga tehtud ühetoonilisest lakitud puidust, meenutades mitte niivõrd 19. sajandi Itaalia, vaid 20. sajandi teise poole Nõukogude Eesti suvilainterjööre. Tagalaval ripub Vahemere-motiiviga suur, ent see-eest hägune taustapilt.

Kostüümid on paari erandiga (nt soprani kleidid) üsnagi värvi-vaesed ja isikupäratud. Halli üld-

muljet süvendab koonerdamine lavavalgusega. Solistid on püünel pidevalt samasuguses poolvõi veerandvalguses kui muusikud orkestriaugus (ma ei mäleta, kunas üldse Estonias viimati punktvalguse kasutamist kohetasin). Eriti selgesti ilmnes sellise lähenemise armetus, kui mõlemas vaatuses tuled millegipärast korraks tavapärasel võimsusel põlema pandi.

«Don Pasquale» on eelkõige farss. Kuid farss vajab suurel määral mõjule pääsemiseks rohkem värvi ja hoogu. Siin andnuks ja tulnuks vinti veel peale keerata, lisada maitseaineks groteski või isegi satiiri. Estonia uuslavastus hakkas minu hinnangul vajalikul moel

särtsuma vaid avavaatust lõpetavas notari-pildis, ülejäänud stseenides oli koomikal pidevalt käsi-pidur peal. Koomilisele efektile ei tule mõistagi mingil moel kasuks otsus laulda itaalia keeles, aga see on täiesti eraldi teema, mis näib meie rahvusooperis olevat juba pikemat aega laualt maas.

Lavastaja ja solistid olid pannud väga palju rõhku miimikale. Kuid etendustel see minu jaoks mõjule ei pääsenud, kuna istusin esimesel rōdul, mis jääb lavast mitmekümne meetri kaugusele. Võisin seda vaid aimata, kinnituse sain kodus lavastuse pressipiltide vaadates. Mis tähendab, et valitud lavastuskeele dominant on Estonia saali jaoks liiga kammerlik ning pääseks publiku jaoks maksvusele tunduvalt intiimsemas keskkonnas. (1992. aastal, kui Estonia «Don Pasquale» viimati välja tõi, ei etendunud see mitte suure saalis, vaid teatri talveaias.)

Suur saal nõuab lavakuju suuremaks mängimist. Karakteriloolet peaks tugevalt toetama solisti kehakeel, liikumisjoonis ja kostüüm, ideaalis ka koreograafilise mõõde. Hillitsetud realismiga pole selles mastaabis midagi teha, tuleb jõuliselt üle mängida, teatraalsuse pedaal põhja vajuta-

da ning seal hoida, püüdes vältida maitsetuse karisid.

Itaalia lavastusbrigaad on jäänud koomilise efekti tekitamiseks lootma peamiselt nimegelase parukale ja õllekohule. Kuid paraku oli mõlemal esietendusel nii Priit Volmeri kui ka Pavlo Balakini nõtkest ja nooruslikust liikumisest näha, et see kõht ei kaalu midagi. Kuna kehakeel rollijoonist ei toetanud, jäi karakteri usutavus ja sellest sõltuv koomiline efekt väga lühiajaliseks. Siin karjub kõik tegemata töö järele. Kusjuures nt Volmeri puhul andnuks soovi ja suutlikkuse korral konverteerida edukalt koomiliseks efektiks ka tema pikkust.

Publikus suutis kahel esietendusel õhinakahina tekitada vaid kolm episoodi: kui Priit Volmer istus tooli katki (nagu järgmisel etendusel selgus, juhtus see kogemata), kui sopran andis bassile vastu lõugu (selle stseeni ajaloolisest tähtsusest kirjutab lavastaja kavalehel pikemalt) ning kui sopran ooperi finaalis saali avare ette jalutama ja laulma tuli.

Nooruslik ansambel

Solistide vokaalsetele sooritustele reageeris publik hoopis soojemalt ja innukumalt. Estonial oli kaheks esietenduseks välja panna sümboolsed, nooruslikud ja suhteliselt tasakaalustatud koosseisud. Noorusega seoses oli kogu ettevõtmisele kohati koguni tundeilavastuse maik juures.

See algab nimiosatitjatest. Nii Priit Volmer kui ka Pavlo Balakin on 70-aastase vanamehe kehastamiseks lihtsalt liiga noored. Rolli veenvaks, ja mis peaaegu koomilises mõttes kandvaks kehastamiseks pole kummagi hääli piisavalt madal, mõlema bassis on liiga palju baritonaalset kõla. Vokaalselt väga tublid esitused, kuid üldise rollijoonisega võiks mõlemad veel tööd teha. Kuidas ikkagi kehastada krapsakat ja kiimalist seniilsust, et see kannaks kaks vaatust, tassiks kogu etendust ning suudaks ehk ideaalis meelitada vaatajalt-kuulajalt koos naeruga välja ka pisikese kaastundepisara?

Sopranitele seatud ülesande olla armunud neiu ning kehastada ühtlasi nii süütut kloostri-tüdrukut kui ka võimukat majaprouat said Mirjam Mesak ja Kristel Pärtna hakkama hästi, kuid mitte eriti meeldejäädvalt. Meeldejäädav vajaks natuke suuremaid kontraste, häbitut teat-raalsust, enese laval suuremaks mängimist. Doktori rollis tegid korraliku partii Tamar Nugis ja Aare Saal.

Parima ja püsivaima mulje jättis esimesel esietendusel Ernesto osa laulnud tenor Nico Darmanin, kelle kantileen voolas vabalt ja efektselt nagu mägioja. Teisel esietendusel sama rolli täinud Mehis Tiits mõjus selle kõrval natuke forsseeritumalt, ent siiski veenvalt. Dramaturgilises plaanis jääb tenor selles komöödias statisti ossa ning ega seal pole suurt midagi teha.

Duetid ja ansamblid loksusid pidevalt siit ja sealt, kuid loksuvad järgmiste mängukordadega loodetavasti paika. Orkester Arvo Volmeri juhatusel sai Donizetti partituuri ilu, lüürilisuse ja mängulisuse vahendamisega hakkama hästi, ent kippus kohati soliste matma.

Meie Rahvusooper on valinud «Don Pasquale» näol oma repertuaari endale vokaalselt igati jõukohase teose, kuid kuna lavastuse pole särtsu, on raske uskuda ja loota, et see sinna väga kauaks püsima jääb.